

СТАНОВИЩЕ

от доц. д-р Александър Г. Гребенаров, от Института за исторически изследвания – БАН за дисертационния труд на доц. д-р Румен Василев Караганев на тема „Международната Дунавска комисия и България 1919–1940 г. (с продължение до 1944 г.)”.

За придобиване на научната степен „доктор на историческите науки“, в област на висшето образование „Хуманитарни науки“, професионално направление 2.2. „История и археология“, научна специалност „История на България“, шифър 05.03.06

Дисертационният труд на доц. д-р Р. Караганев разкрива важни моменти от историята на Международната дунавска комисия (МДК), която се изгражда и действа след Първата световна война. Предложеният текст показва, че дейността на тази нова за времето си международна междуправителствена организация, свързана с корабоплаването по р. Дунав, е тъмна брънка в изследователското поле на българската историческа наука. Липсата на цялостно познание за изграждането на този важен междудържавен орган и проблемите около неговото функциониране е недостатък, който изложението несъмнено запълва.

Трудът се състои от 426 страници, включва историографски преглед, ретроспективен поглед към миналото, изложение от две части, разглеждащи проявите на МКД в периода между двете световни войни, последвани от своеобразен послеслов за събитията от есента на 1940 г. насетне, когато условията и редът в Европа, в частност и корабоплаването по р. Дунав се променят след експанзията на Германия. След края на изложението е включен списък с използваните 17 архивни фонда, съхранявани в Централен държавен архив, Научен архив – БАН и Държавен архив – Русе. Следват библиографски данни за обнародвани документални масиви, периодичен печат, мемоарна литература и

изследвания. Като приложение е включен Речник на специфичната терминология по темата и карта на Европа от Атлас, обнародван през 1929 г. в Париж. Трудът съдържа още Хронологична таблица с по-значими дати за събития по темата.

Приносните моменти на труда се открият в няколко насоки. На първо място може да се изтъкне всеобхватността на темата, което е негово важно достойнство. Не са много случаите, когато изследователският обект се разглежда от началото на неговото съществуване до фактическия му край. По този начин представата за даден субект – в случая МДК, е по-цялостна и достоверна. В рамките на две десетилетия след края на Голямата война авторът представя поредица от събития, които променят облика на Европа. Тези катаклизми засягат проявите на комисията и основателно са намерили място в изложението.

В начална част на изложението, след първото т.н. опознавателно заседание на МДК, доц. Караганев представя аргументирано реалностите в международните отношения, свързани със стремежа на силите-победителки да узаконят своето надмощие и в тази сфера на реда на Европа, установен на Парижката мирна конференция преди век. Включените анализи за първостепенната роля на парижките-миротворци Франция, Англия и Италия при изграждането и функционирането на комисията, независимо че реката не преминава през територията им, показват споменатата тенденция. Техните сателити – Румъния, Чехословакия и Кралството на сърби хървати и словенци (Кр. СХС), очевидно са определени като допълнителни гаранции за опазване на реда в корабоплаването. Към триадата от Малката Антанта, която оказва важна роля за активността на регулиращия фактор в речното пространство – МДК, парадоксално е включен и сателитът на Великобритания – Гърция, независимо от значителната ѝ отдалеченост от р. Дунав.

Изследването показва и един по-различен нюанс в участието в МДК на победените държави – Германия, Австрия, Унгария и България. При определяне на нейния състав и председателството ѝ по време на периодичните срещи/конференции, в дискусиите при приемането на организационни документи, между които с особена стойност е Окончателният статут на Дунава (ОСД), представителите на четирите страни имат възможност за пълноценни изяви. Това регламентирано тяхно участие, което се спазва като принцип в комисията е несъмнен „пробив“ в системата от мирни договори, тъй като недалечният спомен от заседанията на Парижката мирна конференция (1919–1920) е с горчив привкус. Както е известно представителите на загубилите държави във войната са допуснати във френската столица единствено, за да получат и подпишат предварително изготвените мирни договори без право на защита или на корекции на отделни клаузи. Броени месеци по-късно великите сили-победителки омекотяват тона към потърпевшите от мирните договори страни по отношение на корабоплаването по Дунав. Споменатият по-горе ОСД, подписан от всички делегации на конференцията на 20.VII.1921 г., и влизащ в сила на 1.X.1922 г., е показателен в това отношение. Той заслужено е разгледан детайлно от доц. Караганев, като основополагащ документ в работата на комисията и оценен като позитивна контраверсия на мирните договори. Отсъствието на дискриминационни клаузи, ощетяващи дадена крайбрежна държава за сметка на друга, показват възможната алтернатива за разбирателство в следвоенна Европа, но стореното зло във Версай, Ньой, Сен Жермен, Трианон и Севър е трудно заличимо.

Доц. Караганев е посветил значителен обем от изложението си на участието и ролята на България в МДК. Тук могат да се изброят множество приноси моменти, тъй като проявите на страната не са били във фокуса на подобно изследване за продължителен период. Трудът

показва присъствието на България в МДК, преминаващо през различни фази в зависимост от политическите катаклизми в Европа. През първите години от създаването на комисията нейното участие не е твърде забележимо. Вниманието като държава и общество се насочва до голяма степен към „отворените рани“ на българския национален въпрос, докато северната посока на българското историческо землище, и по специално въпросът с корабоплаването по р. Дунав е игнориран, а често и „забравян“. Според констатацията на автора дълго време липсва цялостна стратегия за учредяване и развитие на речния флот, въпреки позатихващите проблеми с финансовите и военноограничителните клаузи договора от Ньой. Във втората част на труда са анализирани обективно по-сетнешните постъпки на страната, когато решава да преодолее застоя в развитието на българското речно плаване.

Приносни моменти в труда са вкараните в научен оборот документи, съдържащи ценни факти за изпъстрената с противоречия външнополитическа обстановка и влиянието ѝ върху работата на МДК след 1934 г. Отделеното специално място на Германия е напълно обосновано – тя се превръща в първостепенен фактор в дунавско-балканския регион със силно агресивна стратегия, ескалираща в края на 30-те години на XX в. Нейният пример е „заразителен“ защото документалните свидетелства показват, че в битката за хегемония на корабоплаването по р. Дунав се включва силово и СССР след интервенцията на Бесарабия и Северна Буковина през лятото на 1940 г.

В труда на доц. Караганев, на базата на първостепенен доказателствен материал, се анализира настъпилата промяна на България към финала на МДК през 1940 г., предизвестявайки края на една епоха. От балкански аутсайдер преди две десетилетия тя става желан партньор с нараснал авторитет. Признаци за неочакваното от мнозина възвръщане на Южна Добруджа към Родината-майка могат да се открият в новите държавно-

политически отношения между членовете на МДК, особено след засиленото влияние на Германия. Така 20 години след покрусата от Ньой, България осъществява по мирен път важна териториална корекция. Тя възвръща към държавните си граници два пристанищни града – Тутракан и Силистра, удължава бреговете очертания с ок. 90 км. и се сдобива официално със собствен речен търговски флот – Параходство „Българско речно плаване”. Тази важна промяна, показана в труда, е плод не само на международна конюнктура, но и на умело ръководената до този момент българска държавна политика.

Към документацията по процедурата е предаден автореферет (46 стр.), включващ задължителните елементи – данни за обсъждането на труда в секция „История на българския национален въпрос“ към Института за исторически изследвания – БАН и за изпълнените наукометрични показатели. В автореферата са посочени целите, задачите и мотивациите в изследването, в синтезиран вид са представени обособените части на дисертационния труд, най-важните събития от проявите на МДК и политиката на България, отбелязани са приносните моменти в него, които напълно споделям, в бележки под линия са представени данни за български и чуждестранни източници по темата.

Към труда бих отпразвил и някои препоръки с оглед на възможността да достигне до по-широка аудитория. Предполагам, че за читателите ще бъде интересно да се запознаят с биографията на несменяемия представител на българската държава в работата на Международната дунавска комисия – инж. Георги Лазаров. Както е споменато в изложението, той е със статут на пълномощен министър, но до днес остава все още като „анонимен“ високопоставен експерт за българската общественост.

За онагледяване на текста могат да се поставят в изложението по-подробни карти (желателно е да са цветни), както и графики. Те биха дали допълнителна представа за използваемостта и значението на р. Дунав за

националната икономика, туризма, екология, биосфера и пр., без да се забравя за богатото културно-историческо наследство в региона и грижите за неговото съхраняване. В един евентуален разширен послеслов в труда би могло да се очертае актуалното значение на българския участък от р. Дунав, който е част от Паневропейския транспортен коридор №7, но сякаш не е оценен и популяризиран в достатъчна степен.

В заключение намирам, че темата на настоящето изследване засяга важна по значение междуправителствена организация – Международната дунавска комисия, която няма аналог в европейската история. Трудът не само проследява с вещ анализ нейната дейност и управление. Той разкрива отделните етапи от процесите на работата ѝ, свързани с настъпилите промени в обществено-политическото и икономическото развитие на Европа, в частност и на България, която от средата на 30-те години на ХХ в. е активен участник в геополитиката на Балканите. Дисертационният труд е с несъмнен приносен характер. Разработените проблеми в него не повтарят темата, нито част от съдържанието на дисертацията, с която доц. Р. Караганев е придобил образователната и научна степен „доктор“.

Изложените положителни качества, посочените приноси на изследването и изпълнените нормативни изисквания ми дават основание да предложа на уважаемите колеги от Научното жури да присъдят на доцент д-р Румен Василев Караганев научната степен „доктор на историческите науки“ за труда „Международната Дунавска комисия и България 1919–1940 г. (с продължение до 1944 г.)“.

06.01.2020 г.

Доц. д-р Александър Гребенаров:.....